

Зубенко Тетяна Андріївна,
аспірант кафедри психолого-педагогічних дисциплін, Національний університет «Острозька академія»

НАСИЛЬСТВО НА ТЕЛЕБАЧЕННІ В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ ЗМК НА СТИЛЬ ЖИТТЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті здійснено аналіз існуючих підходів до класифікації жанрів телевізійної продукції та проведено детальний розгляд насилля у кінофільмах з метою виявлення їх впливу на емоційний стан глядачів та їх стиль життя загалом. Винесено ряд рекомендацій з метою зменшення прояву агресії в реальному житті, як наслідку наслідування сцен насилля на телебаченні.

Ключові слова: *телевізійний жанр, телевізійна продукція, насилля, телевізійні програми, кінофільми.*

В статье произведен анализ существующих подходов к классификации жанров телевизионной продукции, а также совершено детальное рассмотрение насилия в кинофильмах с целью выявления их влияния на эмоциональное состояние зрителей и их стиль жизни, в общем. Вынесено ряд рекомендаций с целью уменьшения проявления агрессии в реальной жизни, как результата наследования сцен насилия на телевиденье.

Ключевые слова: *телевизионный жанр, телевизионная продукция, насилие, телевизионные программы, кинофильмы.*

The article presents an analysis of existing approaches to the classification of genres of television production and detailed examination of violence in movies in order to identify their impact on the audience's emotional state and their lifestyle in general. There were made several recommendations to reduce aggression in real life, as a consequence of imitation scenes of violence on television.

Keywords: *television genre, television production, violence, TV programs, movies.*

Аналіз теоретичних підходів до класифікації жанрів телевізійної продукції відбувався на основі праць та предметних досліджень спеціалістів в галузі телевізійних жанрів та телевізійної продукції Н. В. Вакурової, Н. В. Борецького, І. Л. Бачила; наукових статей А. К. Варчук, яка розглядає психологічний аспект негативного впливу сцен насилля на телебаченні; В. Герасимчук, дослідження якої довели руйнівний вплив жорстокості на телебаченні на дитячу психіку; психолога та дослідника в галузі інформаційно-комунікаційних технологій та телепродукції К. А. Тарасова.

Класифікація жанрів телевізійної продукції вперше була запропонована Р. А. Борецьким у його праці «Інформаційні жанри телебачення» в кінці 20-го століття. Він виділив публіцистичні та інформаційні програми [2, с. 184]. Прихильники іншого підходу виокремлюють три види публіцистики: інформаційну (звіт, замітка, виступ, інтерв'ю, репортаж), аналітичну (коментована інформація з внесенням авторської суб'єктивності – коментарі, огляд, дискусія, прес-конференція, кореспонденція) та художню (нарис, есе, сатира) [3, с. 215].

Наведена класифікація не є сталою, оскільки була створена на основі евристичних тверджень, а тому носить суб'єктивний, бездоказовий характер.

Складність віднесення тої чи іншої програми до певного жанру полягає в тому, що один і той самий твір може бути класифікований в різних жанрових типах за своєю функціональністю, типом умовності, адресною спрямованістю, за формою використання образотворчих засобів і за технологією створення телепередачі [3, с. 50]. Таким чином існує декілька типологій, які невідворотно накладаються одна на одну при спробі ідентифікації жанру конкретного реального твору, що часто призводить до безплідних дискусій між дослідниками [1].

Для здійснення аналізу сцен насилля на телебаченні ми запропонували використовувати класифікацію телевізійної продукції, критерієм поділу якої є орієнтація їх на певну аудиторію, глядача. Тож відповідно до цього критерію можна виділити наступні види телевізійних продуктів:

– Інформативні (новини, аналітичні програми, галузеві ток-шоу, документальні фільми);

– Розважальні (художні фільми, багатосерійні кінофільми та телефільми, розважальні ток-шоу та програми, інтелектуально-розважальні програми, гумористичні телепередачі, мультиплікаційні фільми);

– Рекламні (усі рекламні повідомлення, враховуючи політичну агітацію).

Незалежно від того, який жанр програми людина обирає для перегляду, вона ймовірно зіткнеться із проблемою насильства, яка сьогодні присутня ледь не у кожній передачі. Присутність його в тій чи іншій мірі в кожній програмі призводить до поширення насильства серед людей. Споглядаючи насильство на екрані, люди мимоволі наслідують його, переносять у своє реальне життя та стають більш агресивними.

Головними причинами використання сцен насильства у кіно є бажання кінорежисерів реалістично відобразити події, наведені у фільмі. Стрічки про війну містять сцени перемог та поразок, класичні трагедії – смерть головних героїв, або перемогу зла над добром тощо [6, с. 87]. На прикладі воєнних дій можна побачити, що акцентування уваги на сцені вбивства, наведення крупного плану, використання повторів сцен негативного характеру – все це сприяє тому, що змістом повідомлення стає сам акт насильства, а не етичне та повчальне наповнення фільму. Таким чином, міняються місцями повідомлення та його формальний вияв. З'являється питання – що є основним у фільмі: сам акт насильства чи змістова складова та те, яким чином подавати її глядачу.

Другою причиною популяризації насилля в кінофільмах є використання жорстокості як форми мистецтва. Яскравим прикладом жорстокості як мистецтва можуть стати трилери та бойовики, битви у яких являють собою своєрідний танок, елементами якого є удари [8]. Наприклад, серіал «Ксена – принцеса воїнів» переповнений бійками, які є невід'ємними елементами перемоги войовничої принцеси над ворогами та допомоги знедоленим. На захист насильства у такій формі дослідники говорять, що діти повинні змалку звикати до реального життя, бачити, які труднощі їх можуть очікувати у дорослому житті, щоб навчитися правильно реагувати на них.

Третьою причиною поширення насильства у фільмах є необ'єктивність вибору стрічок для трансляції по телебаченню.

Стається це здебільшого внаслідок того, що добіркою фільмів займається невелика група людей, які роблять це, спираючись на власні вподобання. Крім того, звична орієнтація на масового споживача, призводить до нав'язування інтересів глядачам [7, с. 3].

Показ таких серіалів як «Бригада» є яскравим прикладом того, що суспільство намагаються привчити до того, що насильство є невід'ємною частиною їх життя. Спостерігаючи за сценами вбивства, тероризму та катувань, глядачі поступово звикають до думки, що це нормально.

Кількість сцен насилля безпосередньо залежить від жанру фільму: більше – у бойовиках і фільмах жахів та менше у комедіях та дитячих стрічках. Насилля у кіно існує у двох основних формах прояву: явній та прихованій. У першому випадку, насилля проявляється у бійках, стрілянині, калюжах крові та знущанні з людей. Приховане насилля відображається здебільшого у комедійному жанрі та дитячих мультиплікаційних фільмах. Негативний вплив такого насилля зумовлений тим, що сцени жорстокості приховані за жартами, веселими діями та смішними поворотами подій. Глядач неусвідомлено сприймає це як заклик здійснювати схожі дії для того, щоб розсмішити оточуючих. Окрім того, глядачі сприймають такі насильницькі дії як безкарні, а тому можливі для наслідування [5, с. 78].

Зигмунд Фрейд розглядає прояв насилля у житті як наслідок людського страху, а реальний страх, на думку психолога, є проявом інстинктів самозбереження людського «Я». Насилля тут розглядається як логічний наслідок страху [10]. Людина, спостерігаючи жорстокість у кіно, підсвідомо ототожнює себе із героями стрічки, переживає ті самі події, що й вони, та реагує реальним страхом у власному житті. Реакція на схожу ситуацію в реальному житті буде максимально наближеною до побаченого у фільмі. Страх в такій ситуації відіграє роль своєрідного каталізатора: побачив у кіно – ототожнив із реальністю – виникло відчуття страху – відреагував ідентично до побаченого раніше [9]. Таким чином, слідування такому ланцюгу подій відбувається на підсвідомому рівні, що призводить до негативних наслідків.

З метою аналізу кількості телевізійних програм, що містять відверті та приховані сцени насилля, та транслуються протягом

дня на українському телебаченні, а також задля доведення актуальності зазначеної вище проблеми, було здійснено моніторингове дослідження одного із найпопулярніших сучасних телевізійних каналів «1+1». Моніторинг проводився протягом одного дня, неділі 4 лютого, з 9-ї години ранку до 23 години вечора.

Протягом зазначеного часу було ретрансльовано три кінофільми, два мультфільми, дві розважальні та одна ситуаційна програма, і кілька блоків новин (Табл. 1).

Кінофільми «Кобра», «Привиди Міссісіпі» та «Каратист-3», трансльовані каналом протягом неділі, вже своєю назвою вказують на присутність насильницьких дій у них. Аналіз вказаних фільмів дає змогу зробити висновок, що головною складовою, що має привернути увагу глядачів, є сцени бійок, вбивства та помсти. Фільм «Кобра» розпочинається із вбивства людини, таким чином початок сюжету повинен заінтригувати глядачів та сприяти їх подальшому перегляду стрічки. Два інші кінофільми містили в собі в середньому від 12 до 15 сцен насильства, серед яких бійки, вбивства, гвалтування та кровопролиття. Прояви расизму в стрічці «Привиди Міссісіпі» мають двояке значення. З одного боку, змушують глядачів замислитися про проблему расизму та рівність людей, а з іншого – спонукають наслідувати поведінку героїв фільму.

Таблиця 1
Показ насилля на телеканалі «1+1» протягом неділі,
4 лютого, 9:00 – 23:00

Програми із сценами насилля	Час показу	Вікове спрямування на глядача
Фільм «Кобра»	11.25-13.00	без обмежень
Мультсеріал «Чіп та Дейл»	13.00-14.00	діти, підлітки
Фільм «Привиди Міссісіпі»	15.15-17.10	підлітки, дорослі
Фільм «Карате-3»	18.00-19.45	підлітки, дорослі
Ситуаційна програма «Катастрофа»	20.00-21.05	дорослі

Кожна насильницька дія у вказаних фільмах була детально зображена від початку і до кінця: кров, синці, вогнепальні та колоті рани показані крупним планом. Показ таких стрічок в ранішню та післяобідню пору дня, призводить до того, що молодий контингент глядачів, тобто діти та підлітки, які є найбільш вразливими до негативного впливу жорстокості на екрані, мали змогу переглянути їх.

Серед інших телепрограм, які транслювалися у неділю, 4-го лютого, варто виділити також дитячі мультиплікаційні серіали, показ яких безперечно розрахований на молоду аудиторію, а отже вони повинні бути безпечні для дитячої психіки та підсвідомості. Показ мультків розпочався о 13 годині та тривав до 14.00. За цей час юні глядачі мали змогу переглянути дві серії мультфільмів: «Чіп та Дейл поспішають на допомогу» і «Качині історії». Якщо в першому мультфільмі показ жорстоких дій обмежився ввіткнутою в хвіст Гайочки виделкою, то у другому, як у справжньому блокбастері, була змальована стрілянина, прийоми карате та поляризація героїв, тобто поділ їх на «хороших» – тих, які б'ються заради добра, та поганих – тих, які намагаються нашкодити своїми насильницькими діями іншим. Детально була зображена зброя та те, яким чином вона може бути застосована. Вплив зазначених мультфільмів на дитячу поведінку можна проілюструвати у трьох основних аспектах. Перший вказує на те, що у дітей виробляється, так званий, імунітет до страху перед жорстокістю. Вони бачать насилля кожного дня у мультіках. Реакція дитячого мозку на такі подразнення із зовні є очевидними: дитина починає думати, що жорстокість (бійки, наприклад) є нормальним явищем, адже її так часто показують на телебаченні. По-друге, у дітей, із зменшення порогу чутливості до жорстокості, виробляється «апетит» до насилля в їхньому реальному житті. Це можна пояснити тим, що діти перестають вбачати негативну складову у імітації та наслідуванні побаченого в улюблених мультфільмах та кінострічках. По-третє, діти поступово починають сприймати насилля та жорстокість, як основний метод вирішення більшості проблем. Таким чином, із появою проблем в реальному житті, дитина використовуватиме методи, використані героями кінострічок та мультфільмів.

До числа інших телепрограм, які транслювалися телеканалом «1+1» в період проведення моніторингового дослідження, належали: «Танці на льоду», національна лотерея «Забава» та ситуаційна програма «Катастрофа». Остання із зазначених передач транслювалась о 20 годині вечора, а отже була доступна для перегляду глядачів усіх вікових категорій. У ній було зображено ряд катастрофічних ситуацій. Більшість з них носили стихійний характер. Проте, наслідки різноманітних катастроф були деталізовано зображені та дещо перебільшенні для того, щоб глядачі могли добре побачити їх. Такі програми хоч і не мають чітко вираженого негативного впливу на глядачів, проте зображення спотворених людських тіл мають властивість деформувати адекватне сприйняття людиною навколишніх подій.

Результати проведеного моніторингу показали, що програми телепередач, у яких явно чи приховано зображені жорстокі сцени та насильницькі акти, транслюються протягом усього дня. Переглянувши протягом цілого дня усі програми на телеканалі «1+1», ми підрахували приблизну кількість жорстоких сцен в кожному типі програм та результати відобразили за допомогою рис. 1. Таким чином, найбільша кількість актів насилля присутня у кінострічках – 68%, у мультфільмах – 21% загальної кількості зображених сцен насилля у телепрограмах та 11% у інших програмах передач.

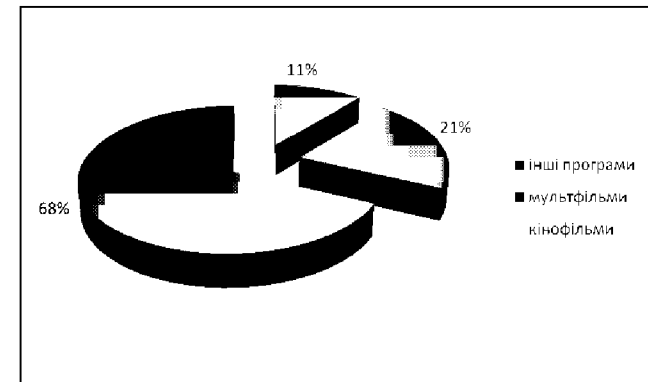

Рис.1 Відсоткове співвідношення жорстоких сцен в кожному типі програм на телеканалі «1+1»

Отже, після проведеного нами дослідження було доведено актуальність проблеми показу сцен насилля на телебаченні та необхідність прийняття певних положень, які б зменшили його кількість.

Грунтовно проаналізувавши досліджені матеріали, ми дійшли висновку, що висунуті нами, гіпотези були підтверджені. Споглядаючи насильство на екрані, люди мимоволі наслідують його, переносять у своє реальне життя та стають більш агресивними. Це спричинено тим, що надмірна кількість жорстоких сцен на телебаченні активно впливає на людську свідомість і в кінцевому результаті проявляється у поведінці людей [4, с. 113]. Окрім явного насилля, існує також приховане, яке, впливаючи на підсвідомість глядача, підштовхує останнього до негативних дій. На основі побаченого у мультфільмах, де насилля відображене прихованим чином, юні глядачі роблять висновок, що жорстокість є неодмінною частиною щоденного життя. Такі умовиводи є небезпечними, як для самої людини так і для оточуючого суспільства.

Результати моніторингу телепередач каналу «1+1» показали, що агресія та насилля присутні у більшості програм, які транслюються протягом всієї доби. Немає встановленого часу, коли б глядачі могли переглянути програми телепередач цілком позбавлених сцен насилля.

Такі результати доводять актуальність проблеми зображення насилля на екрані, та необхідність розроблення програми із зменшення сцен насильства під час щоденної трансляції у телепросторі. Рациональність вирішення проблеми полягає в одночасному застосуванні комплексу заходів. Для попередження виникнення агресивної поведінки людини, як наслідку перегляду кінофільмів ми пропонуємо наступне:

- Зменшити кількість сцен насильства у кінострічках до мінімуму, який необхідний для донесення до глядача основного задуму режисера;
- Здійснювати трансляцію фільмів, в яких присутнє відверте насилля після 23 години, що зменшить поширення насилля серед дітей;
- Позначати програми, мультфільми та кінострічки спеціальними символами, які б дозволяли батькам фільтрувати програми перегляду їх дітей;

– Запровадити спеціалізовані канали, які б транслювати телевізійну продукцію, вільну від будь-яких сцен насилля.

Введення в дію цих рекомендацій сприятиме зменшенню наслідування глядачами насильницький дій, та поширенню агресії серед населення загалом.

Література:

1. Бачило, И. Л. Потенциал законодательства в процессах становления информационного общества [Электронный ресурс] / И. Л. Бачило. – Режим доступа : <http://www.iis.ru/infosoc>. – Название с экрана.
2. Борецкий, Р. А. Информационные жанры телевиденья [Текст] / Р. А. Борецкий. – М. : Восход, 1960. – 219 с.
3. Вакурова, Н. В. Типология жанров современной экранной продукции: учеб. пособ. [Текст] / Н. В. Вакурова. – М., 1997. – 229 с.
4. Варчук, А. К. Телебачення сьогодні [Текст] / А. К. Варчук // Слово. – 2005. – 10 кв. – 198 с.
5. Дергач, С. Насилля і кіно [Текст] / С. Дергач. – К. : Довіра, 2003. – 231 с.
6. Іваненко, В. Г. Практикум з редагування телевізійних передач [Текст] / В. Г. Іваненко, М. С. Канюка. – К., 1982. – 187 с.
7. Карапкіна, М. Дуже страшне кіно [Текст] / М. Карапкіна // Укр. Газета. – 2005. – 12 кв. – 4 с.
8. Ковальчук, В. О. Крик життя [Текст] / В. О. Ковальчук. – Режим доступу : <http://mediakrytyka.iatp.org.ua/n12/dorovyk.htm>. – Назва з екрану.
9. Мазун, К. О. Убивче» кіно [Текст] / К. О. Мазун. – Режим доступу : http://fradical.com/violence_finds_a_niche_in_films.htm. – Назва з екрану.
10. Фрейд, З. Природа страху: лекція двадцять п'ята [Електронний ресурс] / З. Фрейд. – Назва з екрану. – Режим доступу : http://www.koob.ru/freud_zigmind. – Назва з екрану.
11. Юдина, Е. Насилие в документальной телереальности [Текст] / Е. Юдина // Высшее образование в России. – 2002. – №3. – 98 с.